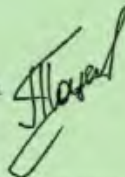

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ТОЦЕНКО ЖАННА МИХАЙЛІВНА

УДК 304.44:327.58

**СПІВПРАЦЯ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ГУМАНІТАРНИХ ВІДНОСИН**

26.00.01 – теорія й історія культури

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор політичних наук, доцент **Корнієвський Олександр Анатолійович**, Національний інститут стратегічних досліджень, завідувач сектору громадянського суспільства відділу політичних стратегій.

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор **Ільюшин Ігор Іванович**, Київський славістичний університет, завідувач кафедри міжнародних відносин;

кандидат філологічних наук, доцент **Осташук Іван Богданович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, докторант філософського факультету.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Всебічні зв'язки між народами України і Польщі мають давні історичні традиції. Вони особливо посилились у гуманітарній сфері після здобуття Україною незалежності та отримання Польщею політичної свободи, ознаменувавши активний процес формування нової моделі міждержавних українсько-польських відносин. Гуманітарний чинник українсько-польських міждержавних відносин є тим засобом, за допомогою якого обидві держави більшою мірою здатні вирішувати власні політичні й економічні завдання в умовах нових геополітичних реалій. За таких умов стає дедалі актуальнішою проблемою взаємне погодження підходів до вирішення спільних гуманітарних проблем, пошук шляхів до їх перетворення на позитивний чинник розвитку міждержавних і міжнародних стосунків. Культурні зв'язки між двома країнами як складова гуманітарної сфери та об'єднуючий фактор протягом усієї історії багатьох народів особливого значення набувають у відносинах між Україною і Польщею, що пояснюється спільною історією, яка мала і позитивні, і негативні сторінки. Важливу роль відіграють також етнічна спорідненість, близькість культур, історичних традицій, геополітичних і геостратегічних цілей, прагнення держав інтегруватись до західноєвропейських структур. Наукове вивчення досвіду українсько-польських зв'язків у галузі культури на основі історичних фактів та джерел з широким використанням архівних документів і матеріалів є важливим й актуальним завданням української історіографії.

Питання українсько-польських зв'язків у галузі культури як найбільш результативної та масової форми спілкування в різні часи викликала інтерес дослідників (Я. Браткевич, С. Буранта, Т. Ольшанський, Є. Козакевич, Б. Осадчук та ін.), проте аналіз сучасних українсько-польських відносин, який необхідний для визначення основних закономірностей у взаємозв'язках між двома народами, ще не досліджений. Він має сприяти усуненню перешкод на шляху цього суспільства до членства в європейській співдружності. Висвітлення особливостей українсько-польських контактів у галузі культури також зумовлене відсутністю ґрунтовних теоретичних праць, присвячених вивченню двосторонніх зв'язків між цими країнами на початку ХХІ ст.

Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що сучасні наукові праці, присвячені українсько-польським відносинам, розкривають далеко не всі аспекти такої взаємодії. Це пояснюється незначною віддаленістю у часі, незавершеністю процесу, варіативністю двосторонніх стосунків, що вимагає подальшого ґрунтового, цілісного й об'єктивного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах державної комплексної програми Міністерства культури України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1235 від 26.04.2005 р., а також згідно з планом наукової роботи кафедри культурології Київського національного університету культури і

мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (державний реєстр № 0107U009539).

Мета дослідження – з'ясувати особливості культурної співпраці між Україною і Польщею у сучасних умовах (кінець XX – початок XXI ст.).

Відповідно до мети визначено такі завдання :

- проаналізувати стан наукового висвітлення проблеми українсько-польських культурних відносин;
- охарактеризувати договірно-правову базу українсько-польських культурних відносин, зокрема визначити специфіку та шляхи оптимізації нормативного забезпечення двосторонніх відносин між двома країнами у галузі культури;
- здійснити порівняльний аналіз культурно-просвітницької діяльності громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі у 90-ті рр. XX ст. та першому десятилітті XXI ст.;
- охарактеризувати складові культурно-мистецької українсько-польської культурно-мистецької співпраці;
- визначити особливості українсько-польської співпраці у сферах освіти і науки та перспективи її подальшого розвитку;

Об'єктом дослідження є українсько-польські взаємовідносини.

Предметом дослідження є співпраця України та Польщі в галузі культури як складова гуманітарних відносин між державами.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності. Використані хронологічний, конкретно-історичний, історико-порівняльний, історико-генетичний та аналітичний методи для розкриття українсько-польської культурної співпраці як складової гуманітарних відносин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше в українській культурології здійснено системний аналіз розвитку українсько-польських зв'язків у галузі культури впродовж першого десятиліття XXI століття;
- введено до наукового обігу значну кількість фактологічного матеріалу, що досі не був залучений до наукового аналізу;
- проаналізовано сучасну договірно-правову основу двосторонніх відносин України та Польщі в галузі культури;
- досліджено процес здійснення культурної співпраці України та Польщі в контексті розвитку двосторонніх гуманітарних відносин;
- уточнено проблеми та сформульовано пропозиції для підвищення ефективності українсько-польської співпраці в галузі культури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати і матеріали дослідження можуть бути використані при викладанні «Теорії та історії культури», «Історії української культури», «Історії туризму», «Історії міжнародного туризму» та інших дисциплін. Крім того, основні положення та висновки дисертації, наведений фактичний матеріал можуть бути

використані при написанні узагальнюючих праць з історії зв'язків у галузі культури та при підготовці спеціальних навчальних курсів, а також для збагачення джерельно-інформаційної бази вивчення окремих тем співробітництва України та Польщі у навчальних закладах.

Дослідження означеної теми допоможе поповнити знання про стан культурного співробітництва України в новітній час. Сформульовані у дисертаційному дослідженні рекомендації сприятимуть усуненню застарілих упереджень і стереотипів, що гальмують розвиток двосторонніх відносин у галузі культури.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, у якій проаналізовано співпрацю України і Польщі у другій половині XX – на початку XXI ст. як складову гуманітарних відносин.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема збереження і оновлення етнічно-культурної спадщини» (Харків, 2008), «Фундаментальні і прикладні дослідження рекреаційно-дозвілєвої сфери в контексті євроінтеграційних процесів» (Київ, 2008), «Розвиток етнокультури в умовах трансформаційних та глобальних процесів» (Устка, Польща, 2009), «Слов'яни: історія, мова та культура у новій Європі» (Дніпродзержинськ, 2010), «Польща та поляки в дослідженнях молодих учених: сучасний вимір» (Маріуполь, 2011), а також під час наукового стажування для молодих вчених при Варшавському національному університеті (2008) та роботи Міжнародного молодіжного форуму «Слов'янський союз дитячої дипломатії» (Комсомольськ, 2011).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені у 3 одноосібних статтях, що надруковані в наукових фахових виданнях, та в 6 матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (379 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, із яких 173 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет дослідження, його методи, наукову новизну та практичне значення.

У першому розділі – «Стан наукової розробки та джерельно-документальна база дослідження» – проаналізовано історіографію розвитку українсько-польських культурних відносин, джерельно-документальну базу дослідження.

Історіографія розвитку українсько-польських відносин, зокрема культурної співпраці двох сусідніх країн, складається із значного масиву різноманітної української та зарубіжної наукової літератури. В Україні сформована потужна історіографічна школа з вивчення історії країн Центрально-Східної Європи та центральноєвропейського регіонального співробітництва з впливовими науко-

вими осередками в Києві, Львові, Рівному, Тернополі, Ужгороді, Чернівцях. Безпосереднє сусідство України з країнами Центральної Європи вмотивовує українських дослідників до ретельного аналізу розвитку історичного процесу в регіоні, до якого належить і Україна, у тому числі історичних традицій та сучасного стану двосторонніх і багатосторонніх відносин центральноєвропейських держав.

Українсько-польські відносини розглядаються в контексті євроінтеграційних і глобальних світових процесів, із врахуванням міжнародної ситуації та інтересів провідних держав і міжнародних структур. Такий підхід характерний для західних, зокрема польських дослідників – З. Бжезінського, Я. Браткевича, С. Буранта, В. Гілля, Н. Гілля, Г. Горжеляка, М. Гроніцкі, Ф. Данієльського, І. Залєзкого, А. Камінського, Т. Коморницького, В. Малендовського, Т. Ольшанського, які визначають перспективи польсько-українського співробітництва.

Значний внесок у дослідження стосунків між Польщею та Україною, у тому числі і в гуманітарній сфері, зробили представники польської політичної думки. Прикметно, що здебільшого ця проблематика вивчалася політологами та дипломатами, від позиції й рекомендацій яких багато в чому залежала міжнародна діяльність країни. У працях А. Магдзіак-Мішевської, Я. Пристрома, К. Скубішевського, З. Шмид, А. Хойновської, М. Цалки, Б. Сурмач, Т. Ольшанського аналізуються різноманітні напрями польської та української зовнішньої політики, фактори міжнародного характеру, які стимулювали або гальмували розвиток двосторонніх стосунків. Різні аспекти польсько-українського співробітництва у своїй професійній і науковій діяльності розробляли такі відомі польські дипломати, як Є. Бар, В. Бартошевський, Б. Геремек, Є. Козакевич. Однак при дослідженні гуманітарної сфери українсько-польських взаємин репрезентанти польської політології, виходячи з розуміння національних інтересів власної країни, припустилися в ряді випадків однобоких трактувань і висновків, що потребують додаткового аналізу й уточнення.

У західній історіографії переважає визнання важливості розвитку українсько-польських відносин з погляду сучасної геополітики та процесів, зумовлених актуальними проблемами побудови стабільної демократичної Європи. Помітною є симпатія багатьох дослідників до прозахідної орієнтації України.

На відміну від західних, українських і польських дослідників, російські фахівці в переважній більшості доволі скептично оцінюють перспективи взаємин між Україною та Польщею, упереджено трактуючи весь спектр українсько-польських стосунків. Інтегрований погляд російських науковців на українську міжнародну діяльність та проблематику українсько-польських відносин має місце у працях І. Кобринської, А. Мошеса, Ю. Пушкарьова та ін.

Вивченням сучасного стану і перспектив розвитку стосунків між Україною та Польщею займалися науковці української діаспори, серед яких вирізняються Б. Осадчук, М. Чех, Р. Лушний, В. Мокрий, Т. Марциняк.

Новітні українсько-польські відносини в контексті розвитку європейської інтеграції найбільш ґрунтовно презентуються в працях І. Афанасьєва, О. Васильєва,

Л. Зашкільняка, Г. Зеленько, О. Знахоренко, Б. Кіселя, В. Литвина, П. Сардачука, О. Сагайдака, О. Свиридюк, В. Трегобчука, Л. Чекаленко, у кандидатських дисертаціях О. Бабак, В. Гевко, Д. Горуна, Л. Ковач, В. Лишко, В. Моцока, С. Стоєцького, Н. Чорної. Крім того, різні аспекти етнонаціональних відносин, зокрема в галузі захисту прав меншин, досліджені в працях українських дослідників О. Антонюка, Н. Камбурової, О. Картунова, В. Нікітюка, О. Бикова та польських учених Я. Альбіна, М. Новіцького, С. Павляка, Г. Януша, П. Бляра, С. Лодзінського, С. Созанського.

Вивчення реальної практики двосторонніх відносин сусідніх країн засвідчує, що на початку ХХІ ст. на прагматичний і якісно новий рівень вийшло саме міжрегіональне українсько-польське співробітництво. Позитивним моментом більшості новітніх публікацій є їхня комплексність та міждисциплінарність.

У дисертації з'ясовано, що до останнього часу концентрація уваги України переважно на економічних проблемах, невисокий рівень зацікавленості науково обгрунтованою політикою у питаннях забезпечення гуманітарного розвитку міждержавних взаємин призводить іноді до ситуативного вирішення нагальних проблем у міждержавній співпраці. Недостатня увага до питань гуманітарної сфери подекуди ставала причиною виникнення проблем у відносинах України з іншими державами, особливо з найближчими сусідами, зокрема Республікою Польща. Виявлено, що вектор вивчення проблеми українсько-польських відносин у 1990-х – на початку ХХІ ст. перебуває переважно в площині політологічних досліджень, а питання культурного співробітництва залишаються поза увагою науковців. Загалом питання, пов'язані з роллю чинників українсько-польських міжкультурних відносин, ще не стали предметом спеціального вивчення і українських, і зарубіжних науковців. Джерельну базу дослідження, що за походженням є неоднорідною, можна умовно поділити на такі групи: законодавчі акти вищих органів державної влади Польщі та України і відповідних міжнародних організацій, двосторонні законодавчі акти; архівні матеріали Міністерств та громадських організацій; документи дипломатичних представництв – угоди, протокольні зустрічі дипломатів, матеріали участі урядових делегацій у переговорних процесах, інформаційно-аналітичні довідки; матеріали суспільно-політичного життя в Польщі та в Україні, статистичні матеріали, періодична преса, довідкові матеріали в енциклопедичних словниках і довідниках. Крім того, весь масив цих джерел поділяється на опубліковані та неопубліковані.

Важливе значення для теми дослідження мають документи й різноманітні матеріали культурно-інформаційного центру при Посольстві України в Польщі, у яких відображена участь центру та українців у заходах, що відбуваються за сприяння Посольства та з його участю, а також звіти про діяльність центру в галузі культури. Значну інформативність мають документи архіву Польського інституту, Спільки поляків України та фонду Бібліотеки імені А. Міцкевича в Києві.

Цінним джерелом для теми дослідження стали документи Поточного архіву Міністерства культури України. Безперечно важливість мають документи

Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, зокрема матеріали фонду «Міжнародні договори України». Водночас виявлено, що справи архівів названих громадських організацій і міністерств є переважно малооб'ємними, фрагментарними і розпорощеними за змістом.

Значно ширшою є база оприлюднених джерел, залучених до дисертаційного дослідження. Це публікації офіційних державних документів України та Польщі, збірники документів, матеріали конференцій, довідники і рекомендації, документи, опубліковані в пресі, у мережі Інтернет на сайтах органів державної влади України та Польщі, а також на спеціалізованих інформаційних порталах.

Значний інтерес для теми дослідження становлять закони, постанови, розпорядження та угоди, що регламентують сучасні українсько-польські культурні відносини. Крім того, це документи двостороннього характеру стосовно розвитку міжрегіональних зв'язків згідно з європейськими механізмами і принципами регіональної політики ЄС, а саме: договори, міжурядові угоди, спільні декларації, заяви, протоколи, концепції, стратегії, програми міжрегіонального співробітництва.

Джерелами з теми дослідження є також численні наукові та науково-практичні конференції і семінари, що проводяться громадськими організаціями, науковими й навчальними закладами України.

У другому розділі – «Політико-правові та інституційні аспекти забезпечення українсько-польської співпраці в галузі культури» – висвітлено специфіку та шляхи оптимізації договірно-правової бази українсько-польських культурних відносин, проаналізовано культурно-просвітницьку діяльність громадських об'єднань етнічних меншин України і Польщі.

Українсько-польські стосунки кінця XX – початку XXI століть формувалися під впливом змін у суспільстві, що відбувалися в Європі в цей період і набули важливого значення в практичній реалізації західного вектора зовнішньої політики України. За цей період взаємовідносини між Україною та Польщею пройшли певний еволюційний шлях з урахування інтересів обох країн і в Центральній Європі, і у внутрішньому розвитку українського й польського суспільства.

Основною сферою зовнішньополітичної діяльності України після проголошення Декларації про державний суверенітет став розвиток міждержавних двосторонніх відносин з державами Центрально-Східної Європи, а особливо з державами-сусідами, що обумовлено геополітичними факторами, історичними традиціями та досвідом політичних, економічних і культурних зв'язків. Усі ці фактори та необхідність здійснення докорінних змін у всіх сферах суспільного життя сприяли створенню передумов для укладання двосторонніх угод про співпрацю між Україною та Польщею в різних галузях, зокрема в культурі.

Правовою основою формування якісно нової системи двосторонніх відносин між Україною та Польщею став широкомасштабний міждержавний Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який ґрунтується на принципах та нормах сучасного міжнародного права і створює надійну договірно-

правову базу для розвитку політичного співробітництва, економічних, наукових, культурних зв'язків. Важливою особливістю Договору є спрямованість сторін на активну участь у процесах загальноєвропейської інтеграції, різнобічну регіональну співпрацю та впровадження найвищих стандартів міжнародно-правового регулювання стосунків.

Аналіз українсько-польських дипломатичних і політичних відносин у 1990-х рр. дає підстави констатувати, що їх стан, динаміка та інтенсивність великою мірою залежать від зовнішньополітичних пріоритетів Києва і Варшави, а також від впливу на них інтегрованої позиції провідних країн Заходу, які значним чином коригують політику й законотворчу практику обох держав.

Міждержавні договори з нормативно-правовим змістом, які визначають норми права в гуманітарній сфері, переважно наповнені обов'язковими умовами, за наявності яких договір може вважатися дійсним, а саме: єдність волі та волевиявлення при укладанні договору, правовий характер змісту, що визначається метою і предметом договору, правоздатність, дієздатність сторін, форма та порядок укладання договору, а також визнання цілей та принципів авторитетних міжнародних організацій.

Як свідчать численні факти, розвиток українсько-польських взаємин у гуманітарній сфері в 1990-ті роки тривав у контексті розбудови нової системи двосторонніх і міждержавних відносин. Така система створила необхідні правові умови для гармонійного поєднання національних інтересів кожної країни зі світовими культурними цінностями. У цьому зв'язки символічного вигляду набувають зусилля обох сторін, спрямовані на розробку правових норм, які повинні забезпечити функціонування дієвих методів співробітництва між учасниками культурних зв'язків усіх рівнів – від урядового до міжособистісного. Базовим елементом цього процесу стало законотворення та проведення кожною з країн внутрішніх реформ у сфері культури, науки, освіти, медицини та інших складових гуманітарного блоку, що й забезпечило їх функціонування як цілісного механізму в системі українсько-польських міждержавних відносин.

За період з 1991 по 1999 рр. в цілому сформувалася політико-правова база для сприятливого культурно-наукового співробітництва між Україною та Польщею. Українсько-польські зв'язки в галузі культури розвивалися в руслі політичних відносин між двома країнами, що склалися на сучасному етапі.

Сучасне право України спрямоване на поєднання національного розвитку культури з розвитком загальнолюдських цінностей, з визнанням пріоритету міжнародно-правових норм регулювання культури, хоча окремі дефініції та терміни відсутні чи є недостатньо чіткими (полікультурне суспільство, мультикультуралізм, принцип інтеркультурності, мовні меншини). Але серед принципів культурної політики України явно переважають ті, що орієнтуються на національні цінності. Це є проявом такого складного й багатогранного питання, як національно-державний інтерес, що виступає рушійною силою розвитку суспільства лише тоді, коли його реалізація буде заснована на загальнолюдських принципах гуманізму, толерантності й відкритості. Українське законодавство констатує

багатоетнічний склад сучасного українського суспільства й гарантує мовні та освітні права деяким культурним групам, зокрема національним меншинам.

Хоча політика обох країн сприяла розширенню й поглибленню культурних відносин, визнається той факт, що міждержавні відносини не можуть триматися лише на добрих політичних стосунках. Для поглиблення співробітництва між Україною та Польщею необхідна більш активна участь представників різних закладів, установ, організацій, творчих спілок, громадських об'єднань і груп населення обох держав у розвитку двосторонніх контактів, особливо – у галузі культури.

Основною складовою програми співробітництва у культурній сфері має бути широка іміджева кампанія української культури в польському медіа-просторі, утворення двосторонніх комісій для вироблення спільних підходів до викладання проблемних періодів в історії обох народів, налагодження широкого діалогу на особистісному рівні, у тому числі розвиток двостороннього туризму, співпраці неурядових та молодіжних організацій, надання реальної підтримки українській громаді в Польщі та ін.

Україна та Польща забезпечують сприятливі умови для реалізації права членів національних меншин на збереження, вираження й розвиток своєї етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності. Одним із заходів такої політики стало заснування й підтримка освітніх, культурних та релігійних організацій і товариств української та польської національних меншин, що створювалися на території обох держав. З 2007 р. діє понад 40 польських об'єднань, які неухильно розширюють свій вплив на польські громади, урізноманітнюють форми роботи, утверджують себе як легітимні представники інтересів польського суспільства.

Свідченням зростання суспільної активності української меншини в Польщі з початку 1990-х років було створення нових організацій, що, з одного боку, стало можливим завдяки загальній лібералізації суспільно-політичного життя, а з іншого – стимулювалося неефективністю на той час діяльності Українського суспільно-культурного товариства і його нездатністю забезпечувати інтереси всієї української громадськості у Польщі.

Створення та діяльність культурних, освітніх і релігійних організацій сприяє збереженню й розвитку національної самобутності української меншості в Польщі та польської – в Україні. А це, у свою чергу, покращує співпрацю та добросусідські відносини між двома країнами. Більшість заходів проводяться з ініціативи польської сторони із залученням зацікавлених фізичних та юридичних осіб в Україні. Діяльність цих громадських об'єднань спрямована насамперед на національно-культурний саморозвиток. Вона охоплює значну частину української та польської національних меншин на території Польщі й України, незважаючи на те, що наша держава через нестачу коштів не в змозі зосереджувати на цьому достатню увагу. Така ситуація змушує організації вирішувати власні проблеми своїми силами. Результатом їхньої діяльності стало поступове руйнування антиукраїнських та антипольських настроїв шляхом кращого

ознайомлення місцевого населення з культурою, носіями якої є національні меншини, які проживають на їхній території, оскільки завдяки взаємопізнанню культурного образу, національного колориту та етнічних особливостей поліпшуються стосунки між народами.

У третьому розділі – «Основні напрями та форми культурної співпраці між Україною і Польщею в сучасних умовах» – за результатами аналізу стану українсько-польської співпраці у сферах освіти і науки охарактеризовано, зокрема, гастрольну, виставкову та фестивальну діяльність у системі гуманітарних відносин обох держав.

В Україні, як і в Польщі, триває перебудова системи освіти в річичі її наближення до західноєвропейських зразків, що передбачає вибір нової освітньо-стратегічної парадигми, розширеного спектру цілей середньої та вищої освіти, нових теоретичних і практичних підходів до підготовки нових суспільств ХХІ століття. Істотними напрямками цих змін стали також децентралізація, демократизація й усупільнення освіти обох країн.

Співпраця в галузі освіти між Україною та Польщею здійснюється відповідності до створеної в 1990-х роках та вдосконаленої в подальші роки договірно-правової бази. Сторони в цілому дотримуються своїх зобов'язань у питанні гарантування польської та українській національним меншинам права на розвиток національних культурних традицій і навчання рідною мовою в державних закладах або в національних культурних товариствах. Через мережу державних і недержавних навчальних закладів здійснюється підготовка національних кадрів для роботи в педагогічній та культурно-просвітницькій сфері. Поступово розширюється мережа навчальних закладів у місцях компактного проживання української та польської меншин, створюються недільні школи, у яких викладається рідна мова, література й історія. Україна та Польща сприяють підготовці підручників і навчальних матеріалів з мови, літератури, історії та географії сусідньої країни. Сторонами здійснюється обмін студентами (на повний і частковий курси навчання), аспірантами, стажистами та науково-педагогічними працівниками для коротко- й довгострокової роботи, а також співробітництво між вищими навчальними закладами двох країн. Це такі навчальні й дослідницькі програми для студентів і молодих науковців, як «Стипендії Уряду Республіки Польща для молодих учених», Вишеградська стипендіальна програма, програма «Gaude Polonia», стипендіальна програма імені Лейна Кірккланда та ін.

Одним з можливих шляхів українсько-польської співпраці у сферах освіти і науки є розвиток міжуніверситетської дипломатії, пошук нових форм розвитку регіонального освітнього простору тощо. Важливо також чітко з'ясувати взаємні інтереси та очікувані результати від такої співпраці в галузі вищої освіти. Для української сторони – це можливість конструктивного шляху в європейський освітній та соціокультурний простір, краще усвідомлення недоліків та переваг власної системи вищої освіти, її вдосконалення і приведення до європейських і світових стандартів, можливість активізації динаміки розвитку особистості за

рахунок кращого й адекватного самовизначення та самореалізації. Для польської сторони – це можливість зберегти кращі надбання в системі вищої освіти та органічно поєднати їх з перевагами європейських стандартів для отримання нової якості освіти, що полягає в поєднанні «технологічного» та «людського» факторів.

Культурне співробітництво між Україною й Польщею є одним з важливих факторів розвитку стратегічного партнерства. Найтривалішими за часом проведення заходами українсько-польської культурної співпраці є Рік України у Польщі та Рік Польщі в Україні, у рамках яких протягом року відбуваються різноманітні культурно-мистецькі події: концерти, театральні вистави, художні та музейні виставки, кінопокази, фольклорні фестивалі тощо. Істотним елементом цих культурних заходів була підтримка української діаспори та громадян України, які постійно проживають у Польщі, а також заходи, спрямовані на закріплення позитивного іміджу України в Польщі.

Важливою складовою стратегічного партнерства двох сусідніх країн стало традиційне проведення Днів української культури в Польщі та польської в Україні. На ґрунті культурного порозуміння формуються відносини в різних сферах діяльності двох народів, що свідчить про необхідність їх подальшого проведення. У межах Днів культури проходять конференції, виставки, концерти, різні зустрічі тощо.

Широкої популярності набув фестивальний рух. Серед проведених фестивальних заходів можна виокремити такі групи: фольклорні, пов'язані із святкуванням Днів визначних особистостей, дитячі та молодіжні, музичні, церковні, народних колективів, старовинної й камерної музики та фестивалі національних культур. Починаючи з 1990-х рр., спостерігається підвищення активності в сфері організації різноманітних фестивалів в Україні, кількість яких зросла від одного 1991 р. до десяти на початку XXI ст.

Однією з найбільш дієвих та перспективних форм добросусідських відносин є гастролі професійних та аматорських творчих колективів обох країн. У зв'язку з багатоплановістю та можливостями спілкування з широкою аудиторією гастролі відіграють одну з провідних ролей у культурному діалозі. Спілкування між учасниками гастролей та глядачами сприяє розширенню знань про іншу країну, покращує взаєморозуміння між народами, дає змогу формувати нові сприятливі відносини для обох народів з урахуванням національних особливостей. На жаль, сільська місцевість була недостатньо охоплена гастрольною діяльністю, що, безумовно, шкодить пізнанню культури сусіднього народу.

Виставкова діяльність є структурним елементом культурної співпраці між Україною та Польщею. Культурні й наукові досягнення кожної країни втілювалися безпосередньо в написанні літературних і мистецьких творів, за допомогою яких можна простежити еволюційний шлях розвитку тієї чи іншої спільності. Проведення виставок таких робіт розширює світогляд і розширює уявлення про особливості досягнень різних культур.

Виставкова діяльність характеризується найбільш сталим характером, порівняно з іншими видами культурної співпраці України та Польщі. Найбільшою популярністю користувалися книжкові, мистецькі, фотовиставки, експозиції робіт знамих майстрів тощо. Особливе значення в культурній співпраці відіграють книжкові та фотовиставки.

Аналіз культурних заходів початку ХХІ ст. свідчить про наявність численних презентацій різноманітних польських проєктів і програм в Україні та участь польських митців у багатьох конкурсах і фестивалях, що проходять на теренах української держави. У свою чергу, українські митці також мають змогу представити свою творчість польським глядачам. Отже, проведення Днів культури, гастрольної, виставкової та фестивальної діяльності поглиблює уявлення українців та поляків про культуру сусіднього народу.

У висновках узагальнюються результати дослідження.

Доробок українських і зарубіжних учених початку ХХІ ст. свідчить про досить об'єктивне та прагматичне дослідження українсько-польського співробітництва, яке вже не містить ідеалізації взаємовідносин чи так званого романтизму стосовно важливості подальшого партнерства. Вивчення реальної практики двосторонніх відносин сусідніх країн свідчить, що на початку ХХІ ст. саме міжрегіональне українсько-польське співробітництво вийшло на прагматичний та якісно новий рівень. Позитивними ознаками більшості з новітніх публікацій є їхня комплексність і міждисциплінарність. Водночас до останнього часу концентрація уваги України переважно на економічних проблемах, невисокий рівень зацікавленості науково обґрунтованою політикою в питаннях забезпечення гуманітарного розвитку міждержавних взаємин призводить іноді до ситуативного вирішення нагальних проблем у міждержавній співпраці. Недостатня увага до питань гуманітарної сфери подекуди ставала причиною виникнення проблем у відносинах України з іншими державами, особливо з найближчими сусідами, зокрема Польщею.

Протягом досліджуваного періоду між Україною і Польщею було спормовано солідну договірну базу, яка сприяє становленню рівноправних українсько-польських відносин у сфері культури й науки. Загалом українсько-польські двосторонні відносини відповідають більшості критеріїв міждержавної співпраці, але одним з головних завдань польсько-українських взаємин у галузі культури продовжує залишатися перехід до контролю виконання відповідних механізмів та реалізації досягнутих домовленостей. Міждержавна співпраця України і Польщі повинна постійно підсилюватися взаємодією в межах постійно діючих міждержавних механізмів, подальшим зміцненням договірно-правової бази двостороннього співробітництва тощо.

У процесі наукового співробітництва між Україною і Польщею були сформовані відповідні напрями та групи фахівців, які безпосередньо працюють над виконанням підписаних угод і договорів. Двостороння співпраця освітян та науковців відбувається в різних напрямках та формах, які в своєму розвитку вдосконалювалися й набували нового змісту. Постійний діалог українських та

польських учених у формі проведення міжнародних наукових конференцій, присвячених обговоренню або широкого кола проблем, або вузько окреслених тем, сприяє послідовному встановленню об'єктивності та виявленню достовірних фактів в історії розвитку обох народів. Проте в досліджуваний період незадовільним залишається стан освіти в сільській місцевості, причиною чого є розпорошеність меншин та нестача бюджетних коштів на освіту.

Особливо масштабно і комплексно українсько-польська співпраця в галузі культури відбувається у найбільш оптимальній на сьогодні організаційній формі взаємодії сусідніх держав – у межах регіонів. Завдяки цьому останнім часом відбувається залучення до системи єврорегіональної співпраці малих міст і селищ локального рівнів, а також неприкордонних регіонів України. Водночас українські регіони не мають відповідних компетенцій і прав для дієвого розвитку культурної співпраці, вони виявилися в достатній мірі не готовими до нових можливостей та викликів культурної співпраці, що з'явилися внаслідок розширення ЄС безпосередньо до кордонів України.

Україна та Польща здійснюють культурний взаємобмін завдяки широкому спектру форм співпраці. Обидві країни проводять Дні культури, концерти, виставки, фестивалі. Вони зацікавлені в подальшому співробітництві між областями, воєводствами, містами, культурними та мистецькими установами, музеями, художніми школами, творчими спілками, об'єднаннями, центрами культури.

Активна діяльність культурно-освітніх і релігійних товариств сприяє розширенню вивчення української мови, літератури, історії та географії в Республіці Польща і польської мови, літератури та полоністики в Україні. Україна та Польща співпрацюють у сфері збереження на своїх територіях об'єктів історико-культурної спадщини та здійснюють відповідні заходи щодо їх охорони, реставрації, наукового дослідження й використання. Популяризація національного кіномистецтва проходить завдяки збільшенню обміну кінопродукцією, організації прем'єрних показів фільмів та проведенню кінотижнів за участю кінематографістів двох країн.

Роль української і польської діаспор у розвитку міждержавних відносин України й Польщі є особливо важливою. Національні меншини визначають основну сутність взаємозв'язків між країною їх проживання та етнічною Батьківщиною, допомагають налагодженню рівноправних відносин. Крім того, вбачається за необхідне здійснення таких заходів, як: утворення дієвого механізму підтримки польського шкільництва на Україні та українського в Польщі, належного забезпечення навчально-методичною та художньою літературою, особливо в сільській місцевості; поширення об'єктивних, виражених досліджень науковців двох країн про спільне минуле в навчальних закладах України та Польщі та ін.

Здійснене дослідження дало авторові змогу сформулювати такі практичні рекомендації:

– порушуючи питання національно-культурного життя української і польської діаспор, потрібно зосередити увагу на створенні й розвитку національно-

культурних автономій, запровадити постійне бюджетне фінансування їхньої діяльності;

- необхідно активізувати державну підтримку взаємозв'язків театрів, музеїв а бібліотек. Це допоможе встановити паритетну присутність української культури в Республіці Польща та польської в Україні, уникнути комерціалізації та її негативних наслідків;

- потребує розбудови інфраструктури інформаційної мережі України та Польщі стосовно відомостей про культуру сусіднього народу;

- необхідно вдосконалити механізми здійснення культурної співпраці;

- у процесі повернення культурних цінностей слід здійснити їхню легалізацію зі сховищ з метою демонстрації суспільству та прискорення пошукових робіт;

- активізація співробітництва України й Республіки Польща у сфері науки потребує надання належного фінансування, що є головною проблемою не лише розвитку двостороннього співробітництва у сфері науки, але і її внутрішнього розвитку в цих країнах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Тоценко Ж. Українознавчі освітні студії Польщі: еволюція та сучасний стан / Ж. Тоценко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: «Рада», 2008. – Т. XXII. – С. 496–502.

2. Тоценко Ж. Розвиток приватної вищої освіти в Україні та Польщі: порівняльний аналіз / Ж. Тоценко // Культура і мистецтво у сучасному світі: Наукові записки КНУКіМ. – Вип. 10 / Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К.: Вид-во КНУКіМ, 2009. – С. 151–159.

3. Тоценко Ж. Українсько-польські культурні зв'язки: історичний поступ сучасних реалій / Ж. Тоценко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал. – К., 2011. – № 2. – С. 68–71.

Матеріали і тези конференцій

4. Тоценко Ж. Україна та Польща: взаємозбагачення культур у наш час / Ж. Тоценко // Регіональна науково-технічна конференція молодих учених і спеціалістів присвячена 435-річчю м. Кременчук (Матеріали наук.-технічної конф., 2006 р.). – Кременчук: Кременчуцький державний політехнічний ун-т. – С. 262–263.

5. Тоценко Ж. Сучасні аспекти розвитку українсько-польських культурних зв'язків / Ж. Тоценко // Фундаментальні і прикладні дослідження рекреаційно-дозвілєвої сфери в контексті євроінтеграційних процесів (Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 12-13 травня 2008 р.). – Т. II. – К.: Вид-во КНУКіМ. – С. 337–338.

6. Тоценко Ж. Взаємовідносини України та Польщі після розширення Європейського Союзу / Ж. Тоценко // Традиційна культура в умовах глобалізації:

проблем збереження і оновлення етнічно-культурної спадщини: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (27–28 серпня 2008 р.). – Харків: Вид-во «АТОС», 2008. – С. 226–229.

7. Тоценко Ж. Українсько-польські культурні зв'язки міжвоєнного періоду: сучасний науковий дискурс / Ж. Тоценко // Роль митця і традиційних інститутів мистецтва за умов всезростаючого впливу культурних індустрій: Матеріали Всеукр. наук.-теоретичної конф. (23–24 грудня 2009 р.). – Ч. II. – К.: Вид-во КНУКіМ. – С. 189–190.

8. Тоценко Ж. Українсько-польські культурні зв'язки: сучасні тенденції розвитку / Ж.Тоценко// Значення євро-2012 у розвитку туризму, рекреації і спорту в Україні та Польщі: Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф., до 10-річчя створення Ін-ту Українсько-Польської співпраці та 20-річчя створення Товариства «Україна-Польща» (листопад 2010 р.). – Варшава-Київ-Вінниця-Кельце: Видавець Балук І.Б., 2010. – С. 43–53.

9. Тоценко Ж. Культурні заходи в українсько-польській співпраці в сучасних умовах / Ж. Тоценко // Слов'яни: історія, мова та культура у Новій Європі (контактування та своєрідність): Матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф. (15–16 квітня 2011 р.). – Дніпропетровськ: Видавець Біла К.О., 2011. – С. 101–103.

АНОТАЦІЯ

Тоценко Ж. М. Співпраця в галузі культури як складова українсько-польських гуманітарних відносин. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 26.00.01 – теорія й історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2012.

У дисертації вперше запропоновано дослідження українсько-польських гуманітарних відносин в галузі культури кінця ХХ – початку ХХІ ст. Відмічено, що концентрація уваги України переважно на економічних проблемах, невисокий рівень зацікавленості науково обґрунтованою політикою в питаннях забезпечення гуманітарного розвитку міждержавних взаємин призводить до ситуативного вирішення нагальних проблем у міждержавній українсько-польській співпраці, яка постійно підсилюється взаємодією у межах постійно діючих міждержавних механізмів. Доведено, що двостороння співпраця освітян та науковців двох країн відбувається в різних напрямках та формах. Особливо масштабно й комплексно українсько-польська співпраця в галузі культури відбувається в межах різних регіонів, завдяки чому останнім часом відбувається введення до системи єврорегіональної співпраці малих міст і селищ локального рівня, а також неприкордонних регіонів України.

У дисертації досліджено політико-правові та інституційні механізми забезпечення українсько-польської співпраці в галузі культури, проаналізовано

основні напрями та форми культурної співпраці між Україною і Польщею в сучасних умовах.

Ключові слова: українсько-польські культурні відносини, національна меншина, громадські об'єднання, освіта, наука.

АННОТАЦИЯ

Тоценко Ж. М. Сотрудничество в отрасли культуры как составляющая украинского-польских гуманитарных отношений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2012.

В диссертации впервые предложено исследование украинско-польских гуманитарных отношений конца XX – начала XXI в. Обобщена историография развития украинско-польских отношений, в частности культурного сотрудничества соседних государств, которая состоит из значительного массива разнообразной украинской и зарубежной научной литературы. Отмечено, что в Украине сформирована мощная историографическая школа по изучению истории стран Центрально-Восточной Европы и Центрально-Европейского регионального сотрудничества с влиятельными научными обществами в Киеве, Львове, Ровном, Тернополе, Ужгороде, Черновцах.

Украинско-польские гуманитарные отношения рассматриваются в контексте евроинтеграционных и глобальных мировых процессов, с учетом международной ситуации, интересов ведущих государств и международных структур. Этот подход характерный для западных, в частности польских исследователей – З. Бжезинского, Я. Браткевича, С. Буранта, В. Гилля, Н. Гилля, Г. Горжеяка, М. Гроньки, Ф. Данельского, И. Залегкого, А. Каминьского, Т. Коморницкого, В. Малендовского, Т. Ольшанского, которые определяют перспективы польско-украинского сотрудничества.

Концентрация внимания Украины преимущественно на экономических проблемах, невысокий уровень заинтересованности научно-обоснованной политикой в вопросах обеспечения гуманитарного развития междугосударственных отношений приводит к ситуативному решению неотложных проблем в украинско-польском сотрудничестве, которое должно постоянно усиливать взаимодействие Украины и Польши в рамках постоянно действующих междугосударственных механизмов и дальнейшем укреплении договорно-правовой базы двустороннего сотрудничества.

Отмечено, что сотрудничество педагогов и ученых двух стран происходит в разных направлениях и формах. Особенно масштабно и комплексно украинский-польское сотрудничество в области культуры происходит в рамках определенных регионов, благодаря чему в последнее время происходит включение в систему еврорегионального сотрудничества малых городов и поселков локального уровней, а также неприкордонних регионов Украины.

В диссертации исследованы политико-правовые и институциональные механизмы обеспечения украинско-польского сотрудничества в отрасли культуры, проанализированы основные направления и формы культурного сотрудничества между Украиной и Польшей в современных условиях, предложены практические рекомендации по их развитию.

Ключевые слова: украинско-польские культурные отношения, национальное меньшинство, общественные объединения, образование, наука.

SUMMARY

Tozenko Z. M. Collaboration in culture industry as a constituent of ukrainian- polish humanitarian relations. – By manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of historical sciences after speciality a 26.00.01 – theory and history of culture. – Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv, 2012.

It is marked in dissertation, that the attention of Ukraine is focusing mainly on economic problems, not very high level of the personal interest in the scientifically reasonable policy in the questions of providing humanitarian development of intergovernmental mutual relations results the situation decision of urgent problems in an intergovernmental ukrainian-polish collaboration that must constantly increase by co-operation within the limits of constantly operating intergovernmental mechanisms, further strengthening of agreementally – law base of bilateral collaboration and others like that.

It is marked that the bilateral collaboration of teachers and scientists of two countries takes place in different directions and forms. Especially scale and complex ukrainian-polish collaboration takes place in industry of culture within the limits of certain regions due to what lately there is plugging in the system of euroregional collaboration of small cities and settlements local levels, and also unfreight regions of Ukraine.

In dissertation the law – policy and institutional mechanisms of providing ukrainian-polish collaboration in culture industry are investigated, basic directions and forms of cultural collaboration between Ukraine and Poland in modern terms are analysed.

Key words: ukrainian-polish cultural relations, national minority, public societies, education, science.